

სტატიები

თამარ ქარაია •

„დაუსრულებელი“ ლუსტრაცია საქართველოში

აბსტრაქტი

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, საქართველოს ხელისუფლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევა სახელმწიფოს მშენებლობა და შესაბამისად, ერის კონსოლიდაცია იყო. ამ პროცესში უმნიშვნელოვანესია, თუ ოფიციალური მეხსიერების როგორ პოლიტიკურ კურსს გაატარებს ხელისუფალი, რის დამახსოვრებას და რის დავიწყებას შეეცდება, რა ტიპის მეხსიერების ადგილებს შექმნის. ამ პოლიტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტს ლუსტრაციის პროცესის გატარება წარმოადგენს, რადგანაც გარდამავალ საზოგადოებაში ყოველთვის ჩნდება კითხვები წინა რეჟიმის პირობებში ჩადენილი დანაშაულების და დამნაშავეთა პასუხისგების შესახებ. ცნება „ლუსტრაცია“ სწორედ განწმენდას, კათარზისს, გულისხმობს მსხვერპლმწიფრვის გზით (Cepl V. 2007). პოსტ-საბჭოთა სახელმწიფოების დიდმა ნაწილმა ეს გზა გაიარა, რაც ბუნებრივია, რადგანაც საბჭოთა კავშირის ნგრევამ ხელი შეუწყო ე.წ. „მეხსიერების ბუმის“ (Winter J. 2000), ან „მეხსიერების ინდუსტრიის“ (Rosenfeld S. 2003) გაძლიერებას; ნაწილმა უარი თქვა მის გატარებაზე.

საქართველოში ლუსტრაციის პროცესის მიმართ სპეციფიკური დამოკიდებულება არსებობს, მის საჭიროებაზე ყველა საუბრობდა, თუმცა რეალიზებას ყველა მთავრობა უფრთხოდა. მოცემული ნაშრომი მიზნად ისახავს გაანალიზდეს საქართველოში ლუსტრაციის, როგორც მეხსიერების პოლიტიკის ინიცირების პროცესი და

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი

რეალიზაციის თავისებურებები. ასევე გამოკვეთოს ის არგუმენტები, რის გამოც პოლიტიკური აქტორები თავს არიდებდნენ, ან პირიქით ახალისებდნენ საკითხის აქტუალიზაციას.

საძიებო სიტყვები: მეხსიერების პოლიტიკა, ლუსტრაცია, პოსტ-საბჭოთა ტრანსფორმაცია, „თავისუფლების ქარტია“

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოში განხორციელებული მეხსიერების პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი საბჭოთა კავშირში საიდუმლო სამსახურებთან ასოცირებული პირების მხილების საკითხი იყო. მკვლევრთა ნაწილის აზრით ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებში გარდამავალ პერიოდში, სამართლიანობის აღდგენის ყველაზე ხშირად მოთხოვნილ და განხორციელებულ პროცედურათაგან ერთ-ერთი წამყვანი, ლუსტრაციის პროცესი იყო. მას, წარსულის გადააზრებისას, ერთგვარ „რეგიონალურ თავდაცვის მექანიზმსაც“ უწოდებენ (Rozić P. 2012).

ზოგადად, ლუსტრაციის პროცესის მოთხოვნის გააქტიურება მსოფლიოში და სამეცნიერო ლიტერატურაში 1970-იანი წლებიდან გახდა თვალშისაცემი და ის ადამიანის უფლებათა დარღვევისათვის დამნაშავეთა პასუხისმგებლობის დაყენებას უკავშირდება. ამ მოვლენას მკვლევართა ნაწილმა „სამართლის კასკადიც“ უწოდა (Lutz and Sikkink 2001; Sikkink 2011).

მეხსიერების კვლევის (რომლის ნაწილსაც ლუსტრაციის პროცესი წარმოადგენს) ინტენსიური გავრცელება მეორე მსოფლიო ომის დასრულებას და ჰოლოკოსტის მეცნიერულ შესწავლას უკავშირდება. მოგვიანებით, საბჭოთა კავშირის დაშლის და ცივი ომის დასრულების შესწავლას დაეფუძნა ე.წ. „მეხსიერების ბუმის“ (Winter J. 2000), ან „მეხსიერების ინდუსტრიის“ (Rosenfeld S. 2003) შექმნა, რაც პოსტკოლონიურ ან პოსტკოტალიტარულ სახელმწიფოებში ისტორიული წარსულის ძიების, ახალი იდენტობის ფორმირების, ან/და ისტორიული სამართლიანობის დადგენის მცდელობებით არის

განპირობებული. ამასთანავე, თითოეულ კულტურას და თითოეულ საზოგადოებას შესაძლებელია მეხსიერებით დაინტერესებით თავისი ახსნა მოეძებნოს რაც ამ თემის კვლევას მეტ მნიშვნელობას და ინტერესს სძენს (Erl, Ansgar, Young 2008, ქარაია 2015).

ცნება „ლუსტრაცია“ კომპლექსური და წინააღმდეგობრივია და ის როგორც მორალურ, ასევე სამართლებრივ მნიშვნელობას ატარებს. ის ნიშნავს განწმენდას, კათარზის, მსხვერპლშეწირვის გზით (Cepi V. 2007). ამ ცნების მკაფიო კონცეპტუალიზაცია დღემდე ვერ ხერხდება. მკვლევართა ნაწილი თვლის, რომ მისი მნიშვნელობის განსაზღვრას კონკრეტული დრო და გეოგრაფიულ-პოლიტიკური გარემოებები განაპირობებენ (David 2011; Nalepa 2010). ის განსაკუთრებით დაუკავშირდა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ წევრ ქვეყნებში სახელმწიფო თანამდებობის პირთა შემოწმების პროცედურას, რათა გამოავლინოს მათი კავშირი და თანამშრომლობის ხასიათი საიდუმლო სამსახურის ორგანოებთან. ცნების გამოყენებას ავტორთა მეორე ნაწილი უკავშირებს ინდივიდების გარიდების პროცესს პოლიტიკური ცხოვრებიდან, ან დასჯას მათი ქმედებების გამო (S. Karstedt 1998). ამასთანავე, ლუსტრაცია არ არის ინდივიდუალური კანონი, არამედ მთელი პოლიტიკური პროცესი, რომელიც მოიცავს არაერთ ნაბიჯს საკანონმდებლო ბაზის მომზადებისა, არქივების ღიაობის უზრუნველყოფის და ამ პროცესში საზოგადოების ჩართულობის მექანიზმების განსაზღვრის ჩათვლით.

ლუსტრაციის მოთხოვნის ერთ-ერთი უმთავრესი არგუმენტია გარდამავალ ეტაპზე, ახალი წესრიგისათვის მომზადების სურვილი, რათა საზოგადოებამ ერთგვარი თვითგანწმენდა ჩაიტაროს და მომზადებული შეხვდეს ახალ სისტემას. არ დაუშვას მნიშვნელოვან პოლიტიკურ თანამდებობებზე წინა სისტემასთან აფილირებული პირების ყოფნა და ვერ მოხერხდეს ძველი სისტემის დაბრუნება.

დემოკრატიული ტრანზაციის მკვლევრები თავიანთ ადრეულ ნაშრომებში თვლიდნენ, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, თუ გარდამავალი მართლმსაჯულების ინსტრუმენტად ლუსტრაციას აირჩევდნენ, ის სოციალიზმის კოლაფსის კვალდაკვალ, 1990-1991 წლებში უნდა განხორციელებულიყო (e.g., Huntington 1991; Elster 1996) და ეს არჩევანი უფრო მეტად ავტორიტარიზმიდან თავის დაღწევის შერჩეული სტრატეგიით იქნებოდა განპირობებული. თუმცა, თანამედროვე კვლევები აქცენტს აკეთებენ კომუნიზმის პერიოდის რეპრესიების ხასიათზე (Nedelsky 2004), კომუნიზმამდელ პერიოდში პოლიტიკური პლურალიზმის ხარისხზე (Stan 2008) და ასევე გარდამავალ ხანაში ელიტებს შორის შეთანხმებაზე (Nalepa 2010, Moltz R. 2014).

ტრანზაციის პროცესის ერთ-ერთი მკვლევარი როჟიჩი პოსტ საბჭოთა სივრცეში ლუსტრაციის პროცესების შედარებისას გამოყოფს გარკვეული ტენდენციას:

1. პოსტ-კომუნისტურ სახელმწიფოთა ნაწილმა შეზღუდა და დღესაც ზღუდავს ყოფილი ავტორიტარული ელიტების და მათი კოლაბორატორების წარმომადგენელთა ჩართვას პოლიტიკურ პროცესებში, ნაწილმა კი თავი შეიკავა;

2. პოსტკომუნისტური სახელმწიფოებისათვის საბჭოთა კავშირში ცხოვრების იდენტური გამოცდილება არ გახდა ასევე იდენტური ლუსტრაციის მექანიზმის გამოყენების წინაპირობა;

3. ასევე, განსხვავებულად არის გადანაწილებული ლუსტრაციის პროცესის დაწყება დროის თვალსაზრისით, სახელმწიფოთა ნაწილმა საბჭოთა კავშირის დაშლისთანავე დაიწყო, ნაწილი კი მას მოგვიანებით მიუბრუნდა (Rozić P. 2012 p. 2).

ასევე, მკვლევრები ხაზს უსვამენ, რომ ლუსტრაციის პროცესის შესწავლის თვალსაზრისითაც განსხვავებული სურათია სამეცნიერო ლიტერატურაში. მაგალითად, კარგად შესწავლილ შემთხვევათა მაგალითს განეკუთვნება ჩეხოსლოვაკიის/ჩეხეთის, პოლონე-

თის და უნგრეთის მაგალითები (Barrett et al. 2007; Czarnota 2007; Priban 2007; Nalepa 2010; in Moltz R. 2014). მაშინ როდესაც, სხვა სამხრეთ ევროპული ქვეყნების, და მათ შორის საქართველოს გამოცდილება, ნაკლებად ხვდება მკვლევართა თვალსაწიერში. სამწუხაროდ, საქართველო არ განეკუთვნება იმ ქვეყანათა რიცხვს, რომლებიც „მეხსიერების ინდუსტრიის“ ნაწილი გახდნენ.

როჟიჩის ტიპოლოგიაში საქართველოს შემთხვევა მესამე კატეგორიაში თავსდება. დამოუკიდებლობის აღდგენისთანავე საზოგადოებაში არსებობდა ლუსტრაციის განხორციელების მოთხოვნა. მიუხედავად ხელისუფლების წარმოადგენლების მხრიდან ამ პროცესების დაპირებისა, მის რეალიზაციას საქართველოში წინააღმდეგობრივი და ზედაპირული ხასიათი ჰქონდა. ხელისუფლებების ცვლილების კვალდაკვალ იცვლებოდა ე.წ. კოლექტიური მეხსიერების „მოდელი“, თუ რა უნდა იყოს მისაღები ან მიუღებელი საზოგადოებისთვის, რა უნდა დაიმახსოვროს, ან რა უნდა დაივიწყოს და ა.შ. და შესაბამისად ფორმირდებოდა „ოფიციალური მეხსიერების პოლიტიკა“ - ძალაუფლების რესურსების გამოყენებით წარსულის შესახებ კოლექტიური შეხედულების კონსტრუირება, რომელიც სელექციურია და მის არჩევანს მიმდინარე გარემოებები განაპირობებენ (Jovi, D. 2004). ყველა ხელისუფლების საერთო მახასიათებელი ისტორიის ინტერპრეტაციისადმი თავისებური მიდგომა იყო, ნაწილი მის გახსენებას, ნაწილი კი პირიქით დავიწყებას ცდილობდა.

ისტორიის ინტერპრეტაციისა და რეინტერპრეტაციისადმი განსაკუთრებული ინტერესის მიზეზად მალხაზ თორია ერი-სახელმწიფოს მშენებლობის თითქმის ოცდაათწლიან პერიოდში ბევრ ჩავარდნასა თუ წარმატებას ასახელებს რამაც “ქართველი ისტორიკოსები, ჟურნალისტები და პოლიტიკოსები საქართველოს ისტორიის რეინტერპრეტაციისთვის საჭირო თემატური რეპერტუარით თუ კონცეპტუალური აპარატით აღჭურვა“ (თორია მ. 2022. გვ 13).

მოცემული ნაშრომის მიზანია გაანალიზოს საქართველოში ლუსტრაციის, როგორც მეხსიერების პოლიტიკის ინიცირების პროცესი და რეალიზაციის თავისებურებები. ასევე გამოკვეთოს ის არგუმენტები, რის გამოც პოლიტიკური აქტორები თავს არიდებდნენ, ან პირიქით ახალისებდნენ საკითხის აქტუალიზაციას.

ნაშრომი დაფუძნებულია თვისებრივ კვლევის მეთოდოლოგიაზე, კერძოდ, მოიცავს სიღრმისეულ ინტერვიუებს ისტორიკოსებთან, პოლიტიკოსებთან. სულ მთლიანობაში ჩატარდა შვიდი ინტერვიუ ნახევრადსტრუქტურირებული კითხვარის გამოყენებით. ინტერვიუს ტრანსკრიპტების ანალიზისას აქცენტი გაკეთდა ისეთი კოდების გამოყოფაზე, როგორებიცაა რესპოდენტების ჩართულობა, განწყობები, მოწოდებული ინფორმაციების წინააღმდეგობრივი ხასიათი, აქტორებს შორის თანამშრომლობის სტრატეგიები, ასევე ოპონენტთა დარწმუნებისა და წინააღმდეგობის გზები და ა.შ.

კვლევის პროცესს წინ უძღოდა სამაგიდო კვლევა, რომლის ფარგლებშიც გაანალიზდა ბეჭდვითი და სოციალური მედიის წყაროები. კერძოდ, დამუშავდა 1990 წლიდან 2022 წლამდე გაზეთები („საქართველოს რესპუბლიკა“, „კვირის პალიტრა“, „რეზონანსი“, „ახალი თაობა“, „24 საათი“); ელექტრონული ჟურნალები და გაზეთები („ლიბერალი“, „ნეტგაზეთი“, „ტაბულა“, რადიო „თავისუფლება“); ასევე გაანალიზდა სოციალური ქსელების - Facebook, YouTube, Twitter გვერდები, რაც, გარდა ოფიციალური დისკურსისა, სხვადასხვა საზოგადოებრივი ჯგუფების პროექტების ანალიზს ითვალისწინებდა.

პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას მმართველობის პირობებში დეკომუნიზაციის მიმართულებით გარკვეული ნაბიჯები გადაიდგა (ქარაია 2015), მაგრამ ლუსტრაციის პროცესი არ დაწყებულა, მიუხედავად იმისა, რომ პოლიტიკოსების დისკურსში ყოველთვის იყო ხაზგასმული ქვეყანაში აგენტების არსებობა: „კრემლის აგენტები ჩვენში არიან, კრემლი ძალზე ძლიერი ორგანიზაციაა, მას ჰყავს

თავისი აგენტები და ეს არც არის გასაკვირი. იმას, ვინც ადგას უსირცხვილო სირცხვილისა და ფალსიფიკაციის კრემლისეულ გეზს, სწორედ კრემლის აგენტებს ვუწოდებ (გამსახურდია ზ. (27.06.1991) ტრუდი. გადაცემაში „ყველა კითხვა“. საზოგადოებრივი მაუწყებელი 19.04.2017). ხშირად ხდებოდა კონკრეტული პირების მიმართ აგენტის იარლიყების მიმაგრება და პრესის ფურცლებზეც მიმდინარეობდა ამ საკითხზე დისკუსია.

მიუხედავად ამისა ლუსტრაციის პროცესის არდაწყება განსხვავებული არგუმენტებით აიხსნება. ნაწილი ამას ხსნის იმ ფაქტით, რომ ვერ მოესწრო ზვიად გამსახურდიას პრეზიდენტობის პერიოდში (ინტერვიუ პრეზიდენტ გამსახურდიას მთავრობის წევრთან 17.05.2021), უფრო მეტი ნაწილი საარქივო მასალების ნაკლებობით ხსნის, ნაწილის აზრით კი ლუსტრაციის საჭიროების შესაბამისი აღქმა არ არსებობდა (რადიო თავისუფლება, 20.04.2015). ასევე აღსანიშნავია ისიც, რომ ეროვნული კონსოლიდაციის გზაზე ლუსტრაცია შეიძლებოდა აღქმულიყო როგორც საფრთხე ამ პროცესში. „ჩვენ გამოვაცხადეთ ეროვნული შერიგება და შემწყნარებლობა, გამოვაცხადეთ, რომ არავის განვიკითხავთ წარსული ცოდვებისთვის, მაგრამ ვინც ამიერიდან დაუპირისპირდება დღევანდელი განახლების პროცესს, ისევ კორუფციით, სპეკულაციითა და საბოტაჟით გაამწვავებს ისედაც გამწვავებულ ვითარებას, პასუხს აგებს ერისა და კანონის წინაშე“.

საარქივო მასალების ნაკლებობა რამდენიმე ფაქტორით იყო გამოწვეული. პირველი, 1989 წელს არქივის დიდი ნაწილი, რომელიც მოიცავდა არა ისტორიულ, არამედ მოქმედი აგენტურის მასალებს, გატანილ იქნა რუსეთში, კერძოდ ქალაქ სმოლენსკში. საქართველოში დარჩენილი არქივების ნაწილი დაიწვა სამოქალაქო ომის დროს.

პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლების დამხობის შემდეგ, ედუარდ შევარდნაძის ხელისუფლებამ განსხვავებული

პოლიტიკური კურსი გაატარა. საკუთარი პოლიტიკური გამოცდილების გათვალისწინებით, ის ბუნებრივია ვერ გაიზიარებდა დეკომუნიზაციის ადრინდელ კურსს. თუმცა გამოკვეთილი პოლიტიკის არგატარებამ ამ მიმართულებით ინტერპრეტაციისა და მანიპულირებისათვის დიდი სივრცე დატოვა.

ლუსტრაციის პროცესის პირველი, მეტ-ნაკლებად ორგანიზებული ფორმით გატარების მცდელობა უკავშირდება „ვარდების რევოლუციის“ შედეგად მოსულ ხელისუფლებას. 2003 წლის საპარლამენტო არჩევნებს წინ უძღოდა თხუთმეტი არასამთავრობო ორგანიზაციის მიერ პროექტ „ათი ნაბიჯი თავისუფლებისკენ“ ინიცირება. ინიციატორთა შორის ერთ-ერთი იყო „თავისუფლების ინსტიტუტი“, რომელიც აღნიშნული რევოლუციის იდეოლოგიური ბაზისის მომზადების პროცესში იყო ჩართული და მოგვიანებითაც, ახალი ხელისუფლების დაკომპლექტებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა. ეს ნაბიჯები მიზნად ისახავდა საზოგადოების ღირებულებათა სისტემის ცვლილებას და საბჭოთა მენტალიტეტისაგან განთავისუფლებას. აღნიშნული დოკუმენტის მეხუთე პუნქტი ეხებოდა ლუსტრაციის რეალურად განხორციელებას. როგორც ინიციატორები საუბრობდნენ „შური კი არ გვინდა მათზე ვიძიოთ, ეს ხალხი იმ-იტომ გვაშინებს, რომ არ ვართ დარწმუნებული, რომ ჩვენი ქვეყნის ინტერესებია წარმოდგენილი. მაგალითად, პარლამენტარს რომ ვირჩევ, მაინტერესებს, ავირჩიო პარლამენტარი, რომელმაც მთელი ქვეყნის ბედი უნდა გადაწყვიტოს და უცებ რომ გაირკვეს, უშიშროებაში ვიღაც კაპიტანი ან ლეიტენანტი მას პაიკად ხმარობს, ეს ყველამ უნდა იცოდეს“ (თოლორდავა კ. 2003).

არასამთავრობო სექტორი ამ ინიციატივას ედუარდ შევარდნაძის ხელისუფლების არაეფექტურობით, კორუმპირებულობით და რაც მთავარია საბჭოთა კადრებით დაკომპლექტებით ხსნიდა, ხოლო ახალი ძალა წარმოდგენილი იყო ახალგაზრდებით, რომ-

ლებსაც საბჭოთა კავშირთან ავილაციის გამოცდილება ვერ ექნებოდათ.

„ვარდების რევოლუციის“ ხელისუფლება მეხსიერების პოლიტიკის საინტერესო კურსით გამოირჩეოდა. მას ცენტრალიზებული, ზემოდან ქვემოთ მიმართული ხასიათი ჰქონდა და ეს ყველა ასპექტი საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტებით იყო განპირობებული (ქარაია 2015). შესაბამისად, ამ პოლიტიკის მნიშვნელოვან ნაწილს სწორედ აღთქმული ლუსტრაციის პროცესი წარმოადგენდა.

წინასაარჩევნო პროცესში დაპირებული ლუსტრაციის კანონის მიღებაზე საუბარი 2004 წელს დაიწყო. ეს გამოჩნდა პრემიერ მინისტრ ზურაბ ჟვანიას განცხადებაში, რომელმაც მთავრობის წარდგენისას პარლამენტში განაცხადა, რომ „მინისტრთა ახალი კაბინეტი მხარს დაუჭერს ლუსტრაციის შესახებ კანონს“. მისი განცხადებით, უშიშროების მინისტრი ზურაბ ადეიშვილი იმუშავებს ლუსტრაციის შესახებ კანონზე, რომელიც უშიშროების სამსახურს კანონიერ უფლებას მიანიჭებს გამოავლინოს ამჟამინდელი მაღალი რანგის ოფიციალური პირების რაიმე კავშირი უცხოურ სპეცსამსახურებთან (Civil ge.2004).

ამას მოჰყვა პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილის ინიციატივა არქივების გახსნის შესახებ, რომლითაც „დიდი ისტორიული საქმეების გამომზეურება უნდა მომხდარიყო“ (სააკაშვილი მ. 18.02.2004). მან იქვე განაცხადა, რომ ახალ იუსტიციის მინისტრს დაავალა მეორე დღესვე საბჭოთა არქივების გახსნა და საბჭოთა სპეცსამსახურების აგენტების სიის გამოქვეყნება (დილის გაზეთი. 19.02.2004).

სახელმწიფო მეთაურის ეს განცხადება, ერთის მხრივ შეფასდა როგორც ინტელიგენციისთვის „ყვითელი ბარათის“ ჩვენება, მითუმეტეს, პრეზიდენტმა ხაზი გაუსვა, რომ მისი იუსტიციის მინისტრობის დროს ეს სიები ნანახი აქვს და იცის რაოდენ პატივსაცემი ადამიანები არიან იქ მოხსენიებულნი. ასევე, მეორეს მხრივ,

ის წინასაარჩევნო დაპირების შესრულების მცდელობადაც იქნა აღქმული (იქვე გვ.5). მთავრობის კოორდინირებული განცხადებებიდან იკვეთებოდა ლუსტრაციის კანონის მისაღებად მუშაობის დაწყების პერსპექტივა, მაგრამ ეს არ განხორციელებულა.

ლუსტრაციის კანონპროექტის მომზადების მორიგი მცდელობა ოპოზიციური პოლიტიკური პარტიების აქტიურობას უკავშირდება. 2005 წელს ფრაქცია „დემოკრატიული ფრონტის“ წევრებმა აღნიშნული კანონპროექტი წარუდგინეს პარლამენტს. კითხვაზე თუ რატომ უნდა მიეღო ეს კანონპროექტი ქვეყანას პასუხი იყო რომ „საქართველოს დსთ-ში ყოფნა არ ყოფნის და ნატოში გაწევრიანების საკითხი წყდება ანუ დადგა მომენტი, როცა აგენტურამ, რომლითაც საქართველო სავსეა, შესაძლოა ქვეყნის წინააღმდეგ იმუშავოს“ (Civil.ge 30.11.2005). შესაბამისად, საჭირო იყო ქვეყნის აგენტურისაგან გაწმენდა. ამ საფრთხის რეალურ მაგალითად სახელდება უშიშროების ყოფილი მინისტრის იგორ გიორგაძის განცხადებები საქართველოში ჩამოსვლის და ხელისუფლების ცვლილების შესახებ (ინტერვიუ ფრაქცია „დემოკრატიული ფრონტის“ წევრთან 5.11. 2021).

ინიცირებული კანონპროექტის მიხედვით, „მთავრობის წევრობა, პრეზიდენტის ადმინისტრაციისა და პარლამენტის აპარატში თანამდებობებზე მუშაობა, თავდაცვისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროს, ასევე საკონსტიტუციო და უზენაეს სასამართლოებში მაღალი რანგის თანამდებობებზე დანიშვნა ეკრძალებათ იმ პირებს, რომლებიც იყვნენ ყოფილი საბჭოთა სპეცსამსახურების თანამშრომლები, სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის ოფიცრები, კომუნისტური პარტიის და კომკავშირის ცენტრალური კომიტეტის წევრები და რაიონული კომიტეტის მდივნები. ამ სიაში ასევე შესულია საბჭოთა საქართველოს ტელერადიომაუწყებლობის სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარეებიც“ (Civil.ge 30.11.2005).

ხოლო არჩევითი თანამდებობის შემთხვევაში კანდიდატებს მონაცემების გამოქვეყნება უნდა დავალებოდათ.

კანონპროექტის ძირითადი მხარდამჭერი ოპოზიციური პოლიტიკური ძალები აღმოჩნდნენ. მმართველი პარტიის, ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის (ენმ) წარმომადგენლებმა კანონპროექტის დაწინების მიზეზთა შორის დაასახელეს: ხელისუფლების დღისწესრიგში ამ საკითხის არაპრიორიტეტულობა და ასევე, კანონპროექტის ლიბერალური ხასიათი (ენმ ლიდერი გიგა ბოკერია (civil.ge 18.11.2005); მისი ზოგადი ხასიათი („დოკუმენტში ვერსად აღმოაჩენთ იმ მექანიზმებს, რომელიც კანონპროექტში გამოთქმული იდეების რეალიზებას შესაძლებელს გახდის. ამასთან პროექტი ვერ უზრუნველყოფს იმ ადამიანების უფლებების დაცვას რომელთაც შესაძლოა ეს პროექტი შეეხოს“. მაია ნადირაძე ენმ ერთ-ერთი ლიდერი) (კუპრაშვილი ნ.4.03.2007. გვ 1-3).

დებატები იმით დასრულდა რომ 2007 წელს საქართველოს პარლამენტმა ლუსტრაციის კანონის შესახებ ეს ინიციატივა ჩააგდო. თუმცა, საუბრები ლუსტრაციაზე ამით არ დასრულებულა, რასაც დიდწილად განაპირობებდა პოლიტიკური კრიზისი უკრაინაში და რუსეთის ფედერაციასა და საქართველოს შორის ურთიერთობების გაუარესება. ამ ფაქტის დამადასტურებლად შეიძლება ჩაითვალოს ენმ-ს ერთ-ერთი ლიდერის გიგა ბოკერიას განცხადება რომ ისინი „უფრო მკაცრ“ ლუსტრაციის კანონს მოამზადებდნენ 2008 წლის არჩევნების დასრულების შემდეგ (civil.ge 18.11.2007) და „თავისუფლების ინსტიტუტის“ მიერ საზოგადოებისათვის ლუსტრაციის ახალი კანონპროექტის კონცეფციის შემოთავაზება.

აღნიშნული კონცეფციის თანახმად, საბჭოთა პერიოდის ლიდერებისა და იდეოლოგების გარდა, ლუსტრაცია ასევე უნდა შეხებოდა მოქმედ სახელმწიფო მაღალჩინოსნებს, დეპუტატებს, კანდიდატებს და პოლიტიკური პარტიების ხელმძღვანელებსაც, რომლებსაც პირადი სატელეფონო, საფოსტო კომუნიკაცია ჰქონ-

დათ იმ სახელმწიფოს მოქალაქეებთან, რომელთა „შეიარაღებული ძალები საქართველოს ტერიტორიაზე სახელმწიფოს ნების საწინააღმდეგოდ იმყოფებიან და რომელთა მიზანია კონსტიტუციური წყობილების დამხობა ან ძალადობით შეცვლა. ზემოთ ჩამოთვლილ პირთა წრეს მოუწევს საქმიანობის ან კომუნიკაციის „სახის, შინაარსის და ვადების“ დეკლარირება. წინააღმდეგ შემთხვევაში დაეკისრებათ საჯარო არჩევითი და დანიშვნითი თანამდებობის დაკავების 15 წლის განმავლობაში აკრძალვის სანქცია. როგორც ამ ინიციატივის პრეზენტაციისას აკაკი მინაშვილმა განაცხადა, „თუ რომელიმე პარტიის ლიდერი დაელაპარაკება მოდესტ კოლეროვს, რომელიც არის რუსეთის პრეზიდენტის, პუტინის პოლიტტექნოლოგი, საქართველოს ნეიტრალიტეტზე, ის ვალდებულია ამის შესახებ განაცხადოს საჯაროდ თუ როდის ელაპარაკა და რა თემაზე ჰქონდა ეს კომუნიკაცია“ (Civil.ge. 21.02.2007).

„თავისუფლების ინსტიტუტის“ იდეამ კანონპროექტის სახე ვერ მიიღო. დოკუმენტი, რომელიც მოიცავდა ლუსტრაციის საკითხებს და რომელზედაც ოპოზიციასა და მმართველ ძალას შორის შეთანხმება მოხერხდა, ორი წლის შემდეგ წარედგინა პარლამენტს (Civil.ge 26.10.2010).

შემოთავაზებული მოდელი ჩეხეთის და ლიტვის გამოცდილებას დაეფუძნა და სამ ძირითად პრინციპს ემყარება. ესენია:

- ეროვნული უსაფრთხოების გაძლიერება, ტერორიზმისა და ქვეყნის უშიშროების საფუძვლების ხელყოფის აღკვეთა;
- საბჭოთა და ფაშისტური იდეოლოგიის აკრძალვა;
- ნებისმიერი აღნიშნულ იდეოლოგიებთან ასოცირებული სიმბოლიკის აკრძალვა და სპეციალური კომისიის შექმნა, რომელიც შეიმუშავებს (თავისუფლების ქარტია. მუხლი 1).

კანონპროექტის ინიციატორმა, პარლამენტარმა გია თორთლაძემ მას სახელად „თავისუფლების ქარტია“ უწოდა იმ მოტივით, რომ ის გაცილებით მეტი იყო ვიდრე, ლუსტრაციის კანონი.

„თავისუფლების ქარტიას“ უნდა გაენთავისუფლებინა საზოგადოება ტერორიზმის საფრთხიდან, იდეოლოგიური ზეგავლენისგან და სიმბოლოებისგან, რომელიც საზოგადოებას ახსენებდა და შესამლოა, „ამლიერებდა კიდევაც“ იდეოლოგიურ განწყობებს (სიღრმისეული ინტერვიუ კანონპროექტის ინიციატორთან. 12.11, 2018).

ეს კანონი კომპრომისის გარეშე ვერ მიიღწეოდა. ინიციატორის თანახმად, უშუალოდ კანონპროექტში გაწერილი იყო ლუსტრაციის ფარგლებში განსახილველი ყოფილი თანამდებობის გაცილებით ვრცელი ნუსხა, ვიდრე ეს არის თავისუფლების ქარტიაში (თავისუფლების ქარტია. მუხლი 8). აღნიშნული სიის შემცირება იმით აიხსნა, რომ სრული სახით წარდგენის შემთხვევაში კანონპროექტი აუცილებლად ჩავარდებოდა (ქარაია 2015).

„თავისუფლების ქარტიის მოქმედება ვრცელდება 1921 წლის 25 თებერვლიდან 1991 წლის 9 აპრილამდე (თავისუფლების ქარტია. მუხლი 9). კანონის აღსრულებას უზრუნველყოფს შინაგან საქმეთა სამინისტროში შექმნილი კომისია, რომელიც ქმნის უშიშროების აგენტების რეესტრს, რომელიც არ არის საჯარო.

თავისუფლების ქარტიაში გარკვეული ცვლილებები შევიდა და არსებული მდგომარეობით თანამდებობათა ნუსხა მოიცავს: მინისტრებს, მათ მოადგილეებს, დეპარტამენტის ხელმძღვანელებს, ცესკოს წევრებს, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების მთავრობების წევრებს, გენერალურ აუდიტორს და მის მოადგილეებს, ეროვნული არქივის გენერალურ დირექტორსა და მის მოადგილეებს, პრეზიდენტის ადმინისტრაციის უფროსსა და მის მოადგილეებს, მთავრობის ადმინისტრაციის უფროსსა და მის მოადგილეებს, ეროვნული უსაფრთხოების საბჭოს აპარატის უფროსსა და მის მოადგილეს, სახელმწიფო დაცვის სპეციალური სამსახურის უფროსს, მის მოადგილეებსა და დეპარტამენტების უფროსებს, ელჩებს, დესპანებს, კონსულებს, საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტსა და ვიცე-პრეზიდენტებს, სახელმწიფო რწმუნებულებს,

ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების წევრებს, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის აღმასრულებელ დირექტორსა და მის მოადგილეებს. ასევე, თავდაცვისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროების, სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის სისტემის ოპერატიული ან/და ოპერატიულ-ტექნიკური დანაყოფების, ეროვნული უსაფრთხოების საბჭოს აპარატის მოსამსახურეებს; საკონსტიტუციო და საერთო სასამართლოების მოსამართლეებს; რექტორებს, პრორექტორებს, დეკანებს, საზ. მაუწყებლის გენერალურ დირექტორს, მის მოადგილეებსა და დამეურვეო საბჭოს წევრებს (მუხლი 8).

კანონის მუშაობის მექანიზმი მოითხოვს, რომ სსრკ-ს სპეცსამსახურებთან აფილირებულმა პირმა ამ კანონის ამოქმედებიდან 6 თვის ვადაში წერილობით უნდა მიმართოს კომისიას და მიაწოდოს ყველა მის ხელთ არსებული დოკუმენტი (მუხლი 12); ხოლო თანამდებობის დაკავებისას კანდიდატების შემრჩევა ორგანომ უნდა მიმართოს კომისიას და შეამოწმოს პრეტენდენტები. თუ მხილებულ იქნა სსრკ-ს სპეცსამსახურებთან კავშირში, მაშინ მას უნდა უარი ეთქვას დანიშვნასა თუ არჩევაზე (მუხლი 11).

კომისია საჯაროდ აცხადებს მხოლოდ იმ პირთა ვინაობას და მათ შესახებ მონაცემებს, რომლებიც საიდუმლოდ თანამშრომლობდნენ ან ფარული კავშირი ჰქონდათ ყოფილი სსრკ-ის სპეციალურ სამსახურებთან, უკავიათ ამ კანონით განსაზღვრული თანამდებობა და ნებაყოფლობით, კანონით დადგენილ ვადაში არ განაცხადებენ უარს ამ თანამდებობაზე (მუხლი 7.7).

მიუხედავად იმისა, რომ ეს კანონი შეზღუდული იყო მთელი რიგი გარემოებებით (მათ შორის საარქივო მასალის სიმცირით და ამავე დროს არსებული მასალების მოუწესრიგებლობით), მაგრამ მის დადებით მხარეს წარმოადგენს გარკვეული მექანიზმის შექმნა, რომლითაც შესაძლებელია რეჟიმთან დაკავშირებული სპეცსამსახურების თანამშრომელთა და მათთან აფილირებული პირების რე-

ესტრის შექმნა. ასევე ის იძლეოდა საკანონმდებლო ხელისუფლების წარმომადგენლების ჩართულობის შესაძლებლობას, რამდენადაც პარლამენტის ფრაქციებს შეეძლოთ კომისიის წევრების ფორმირებაში მიეღოთ მონაწილეობა.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ლუსტრაცია მეხსიერების პოლიტიკის ნაწილია და შესაბამისად, პოლიტიკის დღის წესრიგი დიდწილად განაპირობებს თუ როგორ ხორციელდება ის პოლიტიკა. მიუხედავად „თავისუფლების ქარტიის“ მიღებისა, მისი აღსრულება პოლიტიკის დღის წესრიგის აქტუალური ნაწილი არასოდეს ყოფილა. ამის დამადასტურებელი რამდენიმე ფაქტორის გამოყოფა არის შესაძლებელი:

კომისიის შეკრება:

კომისია შეიქმნა კანონის მიღებიდან სამი წლის შემდეგ მხოლოდ ერთხელ, მიუხედავად იმისა, რომ მათ არანაკლებ სამ თვეში ერთხელ შეკრება ევალებოდათ (შსს მინისტრის #167 ბრძანება 28.02.2014 მე-3 მუხლის 1-ლი პუნქტი). ამ კომისიამ მხოლოდ ერთი წლის და 5 თვის განმავლობაში იარსება და მეტჯერ არ შეკრებილა და ქარტიაში ცვლილებების შესაბამისად შსს მინისტრის #561 (25.06.2015) ბრძანების შესაბამისად კომისიის დებულება ძალადაკარგულად გამოცხადდა (IDFI. 2016).

2015 წლის დეკემბერში შეიქმნა ახალი კომისია სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის უფროსის ბრძანების შესაბამისად (#115; 21.12.2015) და მის ფუნქციონირების დაწყების თარიღად განისაზღვრა 2016 წლის 1 მაისი (IDFI. 2016). როგორც „ინფორმაციის თავისუფლებისა განვითარების ინსტიტუტის“ მიერ გამოთხოვილი ინფორმაციის ანგარიშიდან ირკვევა, კომისიამ 2016 წელს ორ უფლებამოსილ პირს გაუგზავნა მიმართვა კომუნისტური ტოტალიტარული სიმბოლიკის აღმოფხვრის მიზნით და 2017 წელს სამ მიმართვასთან დაკავშირებით, ინიციატორებს ეცნობათ სათანადო ინფორმაცია. ასევე, სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ინფორ-

მაციით, 2016-2017 წლებში კომისიაში იხილებოდა შესული მიმართვები დასანიშნი კანდიდატურების მიმართ თანამდებობების შემზღუდავი გარემოებების შესახებ, თუმცა განხილვის შედეგად ხსენებული გარემოებების გამოვლენის ფაქტი არ დაფიქსირებულა. აქვე აღსანიშნავია, რომ სუს-ს არ დაუკონკრეტებია, ზუსტად რამდენი მიმართვა იყო შესული უწყებაში ამ წლებში; რომ 2017-2019 წლებში კომისიამ ჯამში 37 უფლებამოსილ პირს მიმართა კომუნისტური ტოტალიტარული და ფაშისტური იდეოლოგიების მატარებელი სიმბოლიკისა და კომუნისტური ტოტალიტარული და ფაშისტური იდეოლოგიების საფუძვლების გაღვივების აღმოფხვრის მიზნით (აქედან 2017 წელს – 0 მიმართვა, 2018 წელს – 5, ხოლო 2019 წელს – 32). ასევე, სუს-ის ინფორმაციით, შექმნილია იმ პირთა რეესტრი, რომლებიც საიდუმლოდ თანამშრომლობდნენ ყოფილი სსრკ-ს სპეციალურ სამსახურებთან, ან რომელთა შესახებ საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით მიღებული მონაცემები ყოფილი სსრკ-ის სპეციალურ სამსახურებთან მათ ფარულ კავშირზე მიუთითებს, თუმცა უწყება არ აკონკრეტებს, 2017-2019 წლებში ზუსტად რამდენი პირის შესახებ მონაცემები იქნა შეტანილი რეესტრში. ყველაზე საყურადღებო კი არის ის, რომ სუს-იდან მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე ირკვევა, რომ 2017-2019 წლებში „თავისუფლების ქარტიით“ გათვალისწინებული კომისიის სხდომა არც ერთხელ არ ჩატარებულა. (IDFI 25.12.2020).

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება:

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა ქვეყანაში საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება იყო საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ნოდარ მუმულაური საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“. კონსტიტუციურ სარჩელში აღნიშნულია, რომ სსრკ-ში მოსარჩელეს ეკავა საქართველოს სსრ-ის ახალგაზრდული ლენინური კომუნისტური კავშირის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრის თანამდებობა, მოგვიანებით კი იგი მუშაობდა თელავის რაიონში

პარტიის რაიონული კომიტეტის მდივანად. მან 2013 წლის 17 ივნისს მონაწილეობა მიიღო თელავის მუნიციპალიტეტის გამგებლის თანამდებობის დასაკავებლად გამართულ კონკურსში. თუმცა, დაუსაბუთებლად მოხსნეს კონკურსიდან. მოგვიანებით კი, ზეპირი ფორმით, განუცხადეს, რომ იგი, სადავო ნორმების საფუძველზე, კონკურსში მონაწილეობას ვერ მიიღებდა (საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის გადაწყვეტილება №2/5/ 560 პუნქტი 5. 28.10.2015).

მოსარჩელე ხაზს უსვამდა სადავო ნორმების არაკონსტიტუციურობას და ამ ნორმებით დადგენილი თანამდებობრივი შეზღუდვას აფასებდა, როგორც პოლიტიკური ანგარიშსწორების სახეს, რომელიც შესაძლოა, მრავალჯერადად იქნეს გამოყენებული ნებისმიერი საპარლამენტო არჩევნების შემდეგ, გამარჯვებული პოლიტიკური პარტიის მიერ პოლიტიკური პროცესებიდან გარკვეულ პირთა ჩამოცილების მიზნით. შესაბამისად, მოსარჩელე მიიჩნევდა, რომ სადავო ნორმებით განსაზღვრულ პირთა წრისთვის საქმიანობის შეზღუდვა თვითნებური ხასიათის მატარებელი იყო (იქვე, პუნქტი 6).

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით ეს ნორმა ეწინააღმდეგებოდა საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლის 1 პუნქტს (დაუშვებელია ადამიანის დევნა აზრისა და მისი გამოხატვის გამო). ასევე, საქართველოს კონსტიტუციის 29 მუხლის პირველ პუნქტთან მიმართებაზე (საქართველოს ყოველ მოქალაქეს აქვს უფლება დაიკავოს ნებისმიერი საჯარო თანამდებობა, თუ იგი აკმაყოფილებს კანონმდებლობით დადგენილ მოთხოვნებს. საჯარო სამსახურის პირობები განისაზღვრება კანონით) და დაადგინა, რომ ეს არ არის აბსოლუტური უფლება და სახელმწიფოს აქვს გარკვეული შეზღუდვების დაწესების უფლება იმ პირობით, რომ დაიცვას გონივრული ბალანსი შეზღუდვის მიზნებსა და გამოყენებულ საშუალებებს შორის. შესაბამისად, აქ კონსტიტუციასთან წინააღმდეგო-

ბა არ გამოავლინა. თუმცა, ორმა მოსამართლემ, ზაზა თავაძემ და თამაზ ცაბუტაშვილმა, განსხვავებული აზრი ჩამოაყალიბეს. ისინი მიიჩნევენ, რომ სადავო ნორმები არაკონსტიტუციურია საქართველოს კონსტიტუციის 29ე მუხლის პირველ პუნქტთან და მე-14 მუხლთან მიმართებაშიც (საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის გადაწყვეტილება №2/5/560 პუნქტი 5. 28.10.2015).

საკონსტიტუციო სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებამ ლუსტრაციის პროცესის შეზღუდვაზე გავლენა მოახდინა, რადგანაც საბჭოთა კავშირში პარტიულ და კომკავშირულ ფუნქციონერებს მისცა თანამდებობის დაკავების საშუალება (რეზიზანტილი ჯ. 06.11.2015) და ამევე დროს, გაძლიერდა პარტიული ნომეკლატურის ის არგუმენტი, რაც მოსარჩელემ სასამართლოზე გამოიყენა. კერძოდ, სადავო ნორმები პირთა განსაზღვრულ წრეს თანამდებობრივ შეზღუდვებს უწყესებდა მხოლოდ იმ ფაქტიდან გამომდინარე, რომ მათ საბჭოთა რეჟიმის პერიოდში მოუხდათ ცხოვრება, თუმცა მოცემულ პერიოდში არსებობდა სახელმწიფოს მმართველობის ერთპარტიული ფორმა და ინდივიდებს სხვა ალტერნატივა არ ჰქონდათ (მაისურაძე დ. 2015).

საზოგადოების მხრიდან არალიარება:

მიუხედავად „თავისუფლების ქარტიის“ არსებობისა, საუბრები ლუსტრაციის კანონის მიღებასა და ამ პროცესის განხორციელებაზე არ სრულდება. თავად პოლიტიკოსები ყოველი მნიშვნელოვანი მოვლენის, მათ შორის არჩევნების წინა პერიოდში აჟღერებენ ამ ფაქტს და ამევე დროს იკვეთება „თავისუფლების ქარტიის“ როგორც ლუსტრაციის საფუძვლის არალიარება. მაგალითად: პარლამენტის წევრი ლ. კობერიძე 2018 წელს ითხოვდა ლუსტრაციის პროცედურის ინიცირებას „იმისათვის, რომ საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში საბოლოოდ დავემშვიდობოთ საბჭოთა წარსულს, იმისათვის, რომ დაერქვას ყველაფერს თავისი სახელი, იმისათვის,

რომ მომავალმა თაობებმა შეძლონ უკეთესი საქართველოს შენება, იმისათვის, რომ ქვეყანამ იაროს პროგრესის გზით, პარლამენტში ვაპირებ ინიცირება გავუკეთო კანონპროექტს „ლუსტრაციის შესახებ“ (ტაბულა, 12.11.2018). მოსამართლეების უვადოდ გამწესების პროცესის განხილვისას, პარლამენტის წევრი რომან გოცირიძე მოსამართლის ერთ-ერთ კანდიდატ ლევან მიქაბერიძეს სთხოვდა მისი პოზიციის დაფიქსირებას, თუ რატომ უნდა მიეღოთ ან არ მიეღოთ ლუსტრაციის კანონი. განსაკუთრებული ინტენსივობა ამ საკითხს რუსეთის ფედერაციის უკრაინაში შეჭრამ შესძინა, როდესაც როგორც მედიაში ასევე პოლიტიკურ წრეებში დაიწყო იმ საფრთხეების და შედეგების გაანალიზება, რაც რეალური ლუსტრაციის პროცესის არგატარებამ განაპირობა. ამას თან ახლდა ოპოზიციის წარმომადგენლების განაცხადი, რომ პარლამენტში მოსვლის შემთხვევაში ისინი ამ პროცესის ინიცირებას გაუწევდნენ ლობირებას (ხაზარაძე მ. უკრაინის ომის ფონზე, ბევრს ჩამოეხსნა ნიღაბი და საზოგადოებამ ნათლად დაინახა რუსული პოლიტიკის მეხოტბეები და მხარდამჭერები. ლუსტრაცია მომხდარია. ახლა ამას კანონით გაფორმება სჭირდება. არც ერთი კოლაბორაციონალისტი არ უნდა იყოს არჩეული, ან დანიშნული თანამდებობაზე, არც ერთი. ლუსტრაციის კანონი, რაც შეიძლება სწრაფად. ტაბულა. 5.08.2022)

ყოველივე ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ:

საქართველოში ლუსტრაციის პროცესის ინიცირებას მიმდინარე პოლიტიკის საჭიროებები განაპირობებდა. ამასთანავე, ხშირ შემთხვევაში, ის ინიციატივის ფაზას არ სცილდებოდა, თუმცა საზოგადოებაში ქმნიდა საკმარის ფონს ოპოზიციური ძალების გაფრთხილების, ერთგვარი „ყვითელი ბარათის“ ჩვენებისთვის; „თავისუფლების ქარტის“ მიღების შემდეგაც, ლუსტრაცია როგორც მუქარა, ანდა როგორც საფრთხე კვლავაც თავის ადგილს იკავებს საზოგადოებრივ დისკურსში;

ლუსტრაციის პროცესის დაწყების მოტივით მიღებული „თავისუფლების ქარტია“ თავიდანვე არასათანადოდ იქნა აღქმული ხელისუფლების მიერ. შესაბამისად, ის ფაქტობრივად ვერ განხორციელდა. როგორც IDFI მიერ გამოთხოვილი მონაცემებიდან ირკვევა, მხოლოდ ერთეული შემთხვევებია, როდესაც სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურმა შეისწავლა კანდიდატთა საქმეები, ხოლო თავად კანონის რეალიზების განმახორციელებელ კომისიას ფაქტობრივად არ უმუშავია;

ლუსტრაციის პროცესის არგანხორციელების ერთ-ერთი უმთავრესი განმაპირობებელი არქივების მოუწესრიგებლობა და ასევე დახურულობაა. მიუხედავად იმისა, რომ ოფიციალურად სახელმწიფო არქივები გახსნილია, მკვლევრები მუდმივად მიუთითებენ მასალაზე მუშაობისათვის შექმნილ დაბრკოლებებზე. ეს იქნება მაღალი ფასი ასლების გადაღებასა თუ პერსონალური მონაცემების დაცვის საბაზით მასალების დაშტრიხვაზე (ინტერვიუ საბჭოთა წარსულის მკვლევართან 20.11.2021);

მიუხედავად ხელისუფლების მიერ კანონმდებლობის მიღებისა, ამ პროცესს საზოგადოებრივი ჩართულობა არ ჰქონია. რამდენიმე განხილვა, რომელიც ლუსტრაციის კანონპროექტების ინიცირების პროცესში ან საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ამ თემაზე გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ დაიგეგმა, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების მიერ იყო ორგანიზებული და ვიწრო და ინტერესებული საზოგადოებით შემოიფარგლებოდა.

ბიბლიოგრაფია

თოლორდავა ვ. (2003). კმარა ანუ 10 ნაბიჯი თავისუფლებისაკენ. ცხელი შოკოლადი <http://shokoladi.ge/content/kmara-anu-10-nabiji-tavisuplebisen?page=10> (ნანახია 20.11.2008)

თორია მ. ჯონსი ს. (2022). მეხსიერების ადგილები და ქართული ნაციონალური იდენტობის სიმბოლური გარემო. ილიას უნივერსიტეტი

მაისურაძე დ. (2015). რა გავლენას მოახდენს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ 2015 წლის 28 ოქტომბერს მიღებული გადაწყვეტილება საქართველოს კანონზე „თავისუფლების ქარტიის“ მომავალზე IDFI. <https://idfi.ge/ge/what-impact-will-the-decision-of-the-constitutional-court-have-on-the-future-of-the-charter-of-freedom>

საქართველოს მოქალაქე ნოდარ მუმლაური საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრების ზაზა თავაძის და თამაზ ცაბუტაშვილის განსხვავებული აზრი. 2/5/560. 28/10/2015 <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3055763?publication=0>

საქართველოს პარლამენტი (2011). თავისუფლების ქარტია. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1381526?publication=16>

შველიძე დ. (2022). ეროვნული ხელისუფლების 419 დღე. არტანუჯი

ქარაია თ (2015). მეხსიერების პოლიტიკა თანამედროვე საქართველოში (საბჭოთა წარსულის გააზრება ვარდების რევოლუციის შემდგომ). დისერტაცია. თსუ. http://press.tsu.ge/data/image_db_innova/socialur_politikuri/tamar_qaraia.pdf

ჩუხუა ს. (2014). თავისუფლების ქარტია და ლუსტრაციის საერთაშორისო პრაქტიკა. IDFI <https://idfi.ge/ge/research-48>

გამსახურდია ზ. (27.06.1991) ტრუდი. გადაცემაში „ყველა კითხვა“. საზოგადოებრივი მაუწყებელი 19.04.2017). <https://www.youtube.com/watch?v=qvAgd12kBGc>

საქართველოს პარლამენტი (24/08/1995). საქართველოს კონსტიტუცია.

დილის გაზეთი. (19.02.2004). ყვითელი ბარათი ინტელიგენციას.

ხურციძე ნ. (18.11.2005). გიგა ბოკერია პრობლემებსა და პრიორიტეტებზე. Civil.ge

კუპრაშვილი ნ. (4.03.2007). პანორამა. გვ 1-3

რადიო „თავისუფლება“ (20.04.2015). რატომ არ არის „თავისუფლების ქარტია“ ლუსტრაციის კანონი
<https://netgazeti.ge/news/40272/>

რეხვიაშვილი ჯ. (6.11.2015) საბჭოთა კომუნიზმის ყველანაირი გამართლება გულსატკეცია. რადიო თავისუფლება.
<https://www.radiotavisupleba.ge/a/27349023.html>

ტაბულა (12.11.2018). კობერიძე: ლუსტრაციის კანონი!!! სასწრაფოდ!!! დაერქვას ყველაფერს თავისი სახელი.
<https://tabula.ge/ge/news/615216-koberidze-lustratsiis-kanoni-sascrapod-daerkvas>

ტაბულა (21.10.2019). მიქაბერიძე ლუსტრაციის შესახებ კანონზე: მე მგონია, არ გვჭირდება, არ ვიცი. <https://tabula.ge/ge/news/633062-mikaberidze-lustratsiis-shesakheb-kanonze-me>

ტაბულა (5.08.2022). ხაზარაძე: ლუსტრაციის კანონი, რაც შეიძლება სწრაფად. <https://tabula.ge/ge/news/690016-khazaradze-lustratsiis-kanoni-rats-sheidzleba>

ტაბულა (21,10.2019). მიქაბერიძე ლუსტრაციის შესახებ კანონზე: მე მგონია, არ გვჭირდება, არ ვიცი

Civil.ge (30.11.2005). ოპოზიცია ლუსტრაციის კანონის მიღებას ითხოვს. <https://old.civil.ge/geo/article.php?id=11163>

Civil.ge. (15.08.08). სააკაშვილი კონფლიქტის წინ განვითარებულ მოვლენებზე საუბრობს. <https://old.civil.ge/geo/article.php?id=19282>

Civil.ge. (26.10.2010). პარლამენტი 'თავისუფლების ქარტიას' განიხილავს. <https://civil.ge/ka/archives/187178>

Civil.ge (31.05.2011). პარლამენტმა "თავისუფლების ქარტია" დამტკიცა. <https://civil.ge/ka/archives/149142>

IPN. (21.05.2014) მოქალაქე "თავისუფლების ქარტიის" იმ პუნქტების გაუქმებას ითხოვს, რაც სსრკ-ს მაღალჩინოსნებს თანამდებობების დაკავებას უკრძალავს

<https://www.interpressnews.ge/ka/article/282796-mokalake-tavisuplebis-kartiis-im-punktebis-gaukmebas-itxovs-rac-ssrk-s-magalchinosnebs-tanamdebobebis-dakavebas-ukrzalavs/>

IDFI (25.01.2015) არშემდგარი ლუსტრაცია საქართველოში. <https://idfi.ge/ge/failed-lustration-in-georgia>

IDFI (25.12.2020). 2017-2019 წლებში „თავისუფლების ქარტიით“ გათვალისწინებული კომისიის საქმიანობის შეფასება. https://idfi.ge/ge/the_assessment_of_the_work_of_the_freedom_charter_commission_in_2017-2019

Barrett E. Hack P. Munkacsi A. (2007). Lustration as Political Competition: Vetting in Hungary. *Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies*, eds. Alexander Mayer-Rieckh, Pablo De Greiff. New York: Social Science Research Council, pp.260-307.

Cepl V. (1992). Ritual Sacrifices. *East European Constitutional Review* 1 (1). pp 24-6.

Cepl V. (1997). The Transformation of Hearts and Minds in Eastern Europe. *Cato Journal* 17 (2). pp 229-34.

Czarnota A. (2007). The Politics of the Lustration Law in Poland, 1989-2006. *Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies*, eds. Alexander MayerRieckh, Pablo De Greiff. New York: Social Science Research Council. Pp. 222-58.

Erl A. Nünning A. (2010). *Cultural Memory Studies*. De Gruyter

Huntington S. (1991)a. How Countries Democratize. *Political Science Quarterly* 106 (4): 579-616.

Huntington S. (1991)b. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman, OK: University of Oklahoma Press.

Jovi D. (2004). 'Official Memories' in Post-authoritarianism: An Analytical Framework. *Journal of Southern Europe and the Balkans*. 6 (2): 97-108

Molts R. (2014). Dealing with Communist Legacies: The Politics of Lustration in Eastern Europe. Dissertation. Minnesota University.

Nalepa M. (2010)a. Captured Commitments: An Analytic Narrative of Transitions with Transitional Justice. *World Politics* 62 (2): 341-80.

Nalepa M. (2010)b. *Skeletons in the Closet: Transitional Justice in Post-Communist Europe*. New York, NY: Cambridge University Press.

Priban J. (2007). Oppressors and their Victims: The Czech Lustration Law and the Rule of Law. *Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies*, eds. Alexander Mayer-Rieckh, Pablo De Greiff. New York: Social Science Research Council, 308-46.

Rožič P. (2012). Lustration and Democracy: The Politics of Transitional Justice in the Post-Communist World. Dissertation. Georgetown University. https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/557612/Rozic_georgetown_0076D_11985.pdf

Sikkink K. (2011). *The Justice Cascade: How Human Rights Prosecutions are Changing World Politics*. New York: W.W. Norton & Co.

Winter J. (2007). The Generation of Memory: Reflections on the "Memory Boom" in Contemporary Historical Studies. *Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research* Vol. 1,

Tamar Karaia

„Unfinished“ Lustration in Georgia

Resume

After the collapse of the Soviet System, one of the government's most significant challenges was building statehood anew, and consolidating the nation was strongly affected by soviet politics. One crucial part of this process is the development of the memory policy, which must include components of lustration to deal with the past. Most countries from the soviet system experienced a controversial but essential process of lustration, which increased the importance and influence of the so-called "memory boom "(Winter J., 2000) or "memory industry "(Rosenfeld S., 2003) to the policy. Part of the states avoided or later returned to the lustration process.

In Georgia, attitude toward lustration is diverse. There is societal view that it is necessary, however governments avoided to implement it. The submitted paper aims to analyze the lustration process in Georgia as a crucial part of the memory policy; It also aims to highlight the general arguments of policy initiators or opponents.

Key words: Memory Policy, Lustration, Post Soviet Transformation, „Freedom Charter“